

ПЛАН 2

Тема: Особливості професійного спілкування. Норми української мови

Мета: сформувати поняття про стильову диференціацію української мови; поглибити і вдосконалити знання студентів про чергування голосних та приголосних звуків.

1. Стилї сучасної української літературної мови. Характеристика офіційно-ділового стилю та його підстилів.

2. Поняття «мовна норма», «загальнонаціональна мова», «літературна мова». Діалекти української мови. Суржик, сленг, жаргон і шляхи їх подолання.

3. Принципи українського правопису. Зміни в правописі 2019 р.

4. Чергування голосних звуків.

5. Чергування приголосних звуків.

6. Заява. Види заяв. Автобіографія.

Основна література: 3, 4, 5, 6, 7.

Додаткова література: 11, 14, 17, 19, 20, 21, 22.

1. Стилї сучасної української літературної мови. Офіційно-діловий стиль

Літературна мова поділяється на функціональні стилі.

Стиль мовлення – це різновид літературної мови, що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматики, фонетики).

В основу класифікації стилів мови покладено різні принципи, що призвело до виділення різної кількості функціональних стилів. В українській мові найпоширенішою класифікацією є та, згідно з якою виділяють п'ять стилів: *офіційно-діловий, науковий, публіцистичний і художній, розмовний (розмовно-побутовий, стиль побутового мовлення)*. Останнім часом почали виділяти, як цілком самостійні, ще два стилі – *епістолярний та конфесійний*.

Науковий стиль. Сфера використання – наукова діяльність, науково-технічний прогрес, освіта. Науковий стиль функціонує у двох формах вираження наукової думки – писемній та усній. Застосовується при написанні наукових праць, підручників, статей тощо.

Науковий стиль характеризується широким використанням термінології як загальної так і спеціальної. Для нього характерне вживання великої кількості абстрактних і запозичених слів (*теорема, параграф, виконання*). У ньому переважають складні речення, проте повторення одних і тих же слів у невеликому відрізку мовлення неприпустиме. Визначальною рисою тексту є і поділ його на абзаци, рубрики, використання цитат і посилання на першоджерела.

Науковий стиль має такі різновиди: *власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний, виробничо-технічний, науково-публіцистичний*.

Публіцистичний стиль – один із найбільш широковживаних. Основна функція – переконання, діяння, вплив. Він забезпечує різні потреби суспільства, пов'язані з політикою, адміністративною і господарською діяльністю, відзначається гострим характером. Його завдання – агітація, активний вплив на читача і слухача. Цей стиль поєднує в собі точність висловлювання, логічність. Тут широко використовується суспільно-політична лексика, політичні гасла і заклики, урочисті фрази, риторичні запитання та засоби сатири й гумору. Основна форма викладу – монолог (рідше – діалог). Публіцистичний стиль вбирає в себе елементи офіційно-ділового та наукового стилів. Можливе вживання штампів. Мова насичена словами, вжитими в переносному значенні, наявна велика кількість метафор. Синтаксисові публіцистичного стилю притаманні різні типи питальних, окличних та спонукальних речень, зворотний порядок слів, складні речення. Сфера використання – публіцистичні статті, виступи в газетах, журналах, на телебаченні, зборах, мітингах тощо.

Публіцистичний стиль поділяється на такі підстили:

1) *стиль засобів масової інформації* (часописи, радіо, телебачення тощо); 2) *художньо-публіцистичний* (памфлети, політичні доповіді, нариси тощо); 3) *політико-агітаційний*; 4) *ораторський*; 5) *науково-публіцистичний* (стоїть на межі наукового та публіцистичного стилів).

Художній стиль – може виступати в кількох різновидах – епос, лірика, драма, проте всі вони характеризуються високою експресивністю та емоційністю, вживанням слів у переносному значенні (метафора, метонімія, синекдоха). Лексика художнього стилю різноманітна: історизми та архаїзми (*жупан, меч, злато, перст*), діалектизми (*жаліва – кропива, когут – півень, маржіна – худоба, рöver – велосипед*), оказіоналізми (*яблуневоцвітно, злотоцінно – П.Тичина; надзвичайниця – В.Еллан-Блакитний*) та ін. Характерним є часте використання синонімів, антонімів, омонімів зі стилістичною метою; властиве вживання епітетів, метафор, порівнянь тощо. Використовуються різні типи речень. Монологічна та діалогічна форма викладу тексту. Художній стиль може включати в себе всі стилі та їх ознаки.

Розмовний стиль. Основна функція – спілкування, обмін думками між двома або кількома мовцями. Характеризується особливою невимушеністю і простотою форм. Тут широко використовуються розмовні, просторічні слова (*попоїсти, лапати*), експресивні та емоційно-забарвлені слова і звороти (*дівчинонька, варити воду*), діалектизми та жаргонізми (*жентиця, баракло*).

Притаманне використання неповних, обірваних речень. Інтонація різноманітна. Сфера вживання – побут людей, щоденні бесіди в сім'ї, на роботі.

Розмовний стиль поділяється на такі підстили:

1) *розмовно-побутовий*; 2) *розмовно-офіційний*.

Епістолярний стиль. Цей стиль може бути складовою частиною інших стилів, наприклад, художньої літератури, публіцистики та офіційно-ділового стилю. Сфера використання – приватне листування.

Основні ознаки – наявність певної композиції: початок (звертання); головна частина, де розкривається зміст листа; закінчення, де підсумовується написане, іноді наявний постскрипtum (P.S. – приписка до закінченого листа після підпису).

Основні мовні засоби – поєднання елементів художнього, публіцистичного та розмовного стилів. На сучасному етапі епістолярний стиль став більш лаконічним (телеграфним), скоротився обсяг обов'язкових раніше вступних звернень та заключних формулювань увічливості.

Конфесійний стиль. Сфера використання – релігія та церква.

Призначення – обслуговує релігійні потреби як окремої людини, так і всього суспільства. Він втілюється (реалізується) в релігійних відправах, проповідях, молитвах (усна форма), у різних церковних книгах (писемна форма). Конфесійний стиль сформувався в українській мові у XVI – XVII ст. Час від часу цей стиль заборонявся або обмежувався у використанні (наприклад, у 20-40-х роках XX століття). Для нього характерними є такі засоби, як архаїзми, суто церковна термінологія, слова-символи, непрямий порядок слів у реченнях і словосполученнях, значна кількість метафор, алегорій, що робить його небуденним, піднесеним. Конфесійний стиль поділяється на підстили: *публіцистичний; науковий; художній*.

Офіційно-діловий стиль – це стиль, який задовольняє потреби суспільства в документальному оформленні різних актів державного, суспільного, політичного, економічного життя, ділових стосунків між державами, організаціями, а також між членами суспільства в офіційній сфері їх спілкування.

У діловому стилі можна визначити такі найважливіші лексичні, морфологічні та синтаксичні риси:

1. Офіційно-діловий стиль ґрунтується на логічній основі (використання засобів образності, як і виявлення особистих почуттів, для нього нетипове). Найважливішим тут є послідовність і точність викладу фактів, об'єктивність оцінок. Основний тон ділового мовлення – нейтральний, хоча деколи він може бути і підкреслено офіційним і урочисто піднесеним.

2. Для лексики ділового стилю характерне широке, тематично зумовлене використання: а) професійної термінології (юридичної, дипломатичної, спортивної, бухгалтерської та ін.); б) складноскорочених слів, аббревіатур (*СБУ, ЗНУ, НБУ, профспілка*).

3. Ділові тексти відрізняються наявністю слів і виразів, що поза діловою мовою, як правило, не вживаються, наприклад: *вищевказаний, недовиконання* і т.д.

Професійна мова відзначається стилістичною однорідністю, стандартизованістю. Стандартизованість проявляється у: а) широкому використанні сталих зворотів (*з метою, у зв'язку з, відповідно до* та ін.); б) постійному використанні тих самих слів, форм, зворотів – як результат прагнення до однотипності.

Суворі вимоги до лексики офіційно-ділового стилю призводять до: а) відсутності діалектизмів, жаргонізмів, просторічної лексики; б) мінімального використання вигуків, часток, емоційно-забарвленої лексики; в) використання стійких словосполучень нефразеологічного характеру, наприклад: *касаційна скарга, акт громадянського стану*; г) синонімія зводиться до мінімуму й не викликає двозначності сприймання.

4. Офіційно-діловий стиль відзначається великою частотністю вживання: а) віддієслівних іменників та відіменних прикметників (*недовиконання, дотримання, підрахунок, заповнення, відповідно до, з метою, за рахунок* та ін.); б) безособових дієслів (*взято, прийнято, підписано, укладено*); в) назв осіб за їх функцією (*позивач, відповідач, виконавець, свідок, покупець*) та ін.

5. Синтаксис ділового стилю характеризується використанням: а) прямого порядку слів в реченні як переважаючого принципу його конструювання; б) стійких словосполучень, що використовуються для зв'язку частин складного речення (*таким чином, що...; з тією умовою, що...; на випадок, якщо...*); в) складних речень, що відображають логічне підпорядкування одних фактів іншим; г) простих поширених речень (кілька підметів при одному присудкові, кілька присудків при одному підметі, кілька додатків при одному з головних членів речення тощо). Прості речення характерні для деяких документів (*заява, автобіографія* тощо).

Для чіткої організації текст ділиться на параграфи, пункти, підпункти.

Офіційно-діловий стиль має такі функціональні підстили: *законодавчий, дипломатичний, адміністративно-канцелярський*.

◇ **Законодавчий** – використовується у законодавчій сфері, регламентує та обслуговує офіційно-ділові стосунки між приватними особами, між державою і приватними та службовими особами. Реалізується у Конституції, законах, указах, статутах, постановах, кодексах тощо.

◇ **Дипломатичний** – використовується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури. Регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян. Реалізується у *конвенціях (міжнародних угодах), комюніке (повідомленнях), нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах*.

◇ **Адміністративно-канцелярський** – використовується у професійно-виробничій сфері, правових взаєминах і діловодстві.

Деякі дослідники, окрім названих, виділяють і **юридичний підстиль**. Він використовується в юриспруденції (судочинство, дізнання, розслідування). Цей підстиль обслуговує й регламентує правові та конфліктні відносини: між державою та підприємствами й організаціями всіх форм власності; між підприємствами, організаціями та установами; між державою та приватними особами; між підприємствами, організаціями й установами всіх форм власності та приватними особами; між приватними особами.

Реалізується в *актах, позовних заявах, протоколах, постановвах, повідомленнях* та ін.

Основна відмінність між цими двома підстилями лише у формах реалізації. Якщо юридичний реалізується в *актах, позовних заявах, протоколах, запитах, повідомленнях* та ін., то адміністративно-канцелярський – у *договорах, контрактах, автобіографіях, розписках, дорученнях* та ін.

2. Поняття «мовна норма», «загальнонаціональна мова», «літературна мова». Діалекти української мови. Суржик, сленг, жаргон і шляхи їх подолання.

Мовні норми – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі суспільної комунікації. Розрізняють такі типи норм: орфографічні, графічні, орфоепічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, пунктуаційні;

Загальнонаціональна мова — мова соціально-історичної спільноти людей, спільна мова нації, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та ін.) характеризує конкретну націю. Національна мова виявляє постійну тенденцію до єдності й обов'язково має літературну форму існування. Це мова, яка складалася на території держави багато тисячоліть.

Національна мова – це мова окремої нації, якою говорить переважна більшість народу якоїсь окремої країни, включає в себе літературну мову, різні територіальні діалекти, а також професійні діалекти.

Літературна мова – це оброблена, *унормована* форма національної мови, як в писемному так і в усному різновидах, що обслуговує культурне життя народу та всі сфери його суспільної діяльності: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей. Вона характеризується унормованістю, уніфікованістю, стандартністю, високою граматичною організацією, стилістичною диференціацією. Має писемну і усну форми.

Писемна форма літературної мови функціонує в галузі державної, політичної, господарської, наукової й культурної діяльності.

Усна форма літературної мови обслуговує безпосереднє спілкування людей, побутові й виробничі потреби суспільства.

Діалект – це різновид національної мови, вживання якого обмежене територією чи соціальною групою людей (*ходю – ходжу, первий – перший, когут – півень, лелека - бусько*). Українській національній мові властиві три діалекти (або наріччя): північний, південно-західний, південно-східний.

Північний діалект поширений на території сучасних областей Чернігівської, Волинської, північної частини Рівненської, Житомирської, Київської.

Фонетичні особливості. Північним говорам характерне вживання дифтонгів (двох голосних в одному складі) у закритих складах відповідно до звуку [і] літературної мови: *стуол, стуел*.

Морфологічні особливості: вживання повних нестягнених форм прикметників та співвідносних з ними займенників: *такая добрая мати*.

Лексичні особливості. У словниковому складі північного говору є чимало слів, не вживаних у літературній українській мові, зокрема: *кукуля (зозуля), вивюрка (білка), пуля (курча)*.

Південно-західний діалект поширений на території сучасних областей Вінницької, Хмельницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської, південної частини Рівненської, Житомирської, західної частини Черкаської. **Фонетичні особливості.** Переважає чітка вимова ненаголошених звуків [e], [и]: село, живу; значне наближення ненаголошеного [o] до [y]: *чу^oлу^oвік, ку^oрова*; у закритих складах замість давнього [o] в словах книжного походження і споріднених з ними вимовляється [і]: *нарід, вирік, порідний*. **Морфологічні особливості.** Іменники жіночого роду першої відміни вживаються в орудному відмінку однини із закінченням -оу, -су замість -ою: *рукоу, ногоу*.

Лексичні особливості. У словниковому складі південно-західного діалекту значно більше слів, не властивих літературній мові, ніж в інших говорах, наприклад: *гостинець (илях), бистрець (потік)*.

Південно-східний діалект поширений на території сучасних Полтавської, Харківської, Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Запорізької, Херсонської, Одеської, Сумської, Миколаївської областей, більшої частини Черкаської та південної частини Київської областей. Особливості південно-східного діалекту більше відповідають нормам літературної мови, ніж відрізняються від них. Однак окремі його говірки мають властивості, що відмежовують цей діалект від літературної мови.

Фонетичні особливості. В цьому діалекті відсутні африкати [дж], [дз], а в І особі однини дієслів змінюється і місце наголосу: *бжоло, сижу, хожу (і сядю, сидю, ходю), зеркало, звоник*; ствердіння [р'] на початку складу: *радок, радно, ражанка*; пом'якшена вимова шиплячих: *спі[ш'a]ть, кри[ч'a]ти, [ч'o]го*.

Морфологічні особливості. Відсутність чергування приголосних у формах першої особи однини дійсного способу дієслів другої дієвідміни: *прося, носю, возю, платю*. **Лексичні особливості.** Діалект відрізняється незначною кількістю слів від літературної мови. Приклади їх: *допіру* (тільки що), *баняк* (чавун), *ярчак* (згряя), *пшеничка* (кукурудза), *слабий* (хворий), *накіл* (кілок), *гасник, гасниця* (гасова лампа).

Сучасна українська літературна мова сформувалась на основі південно-східного діалекту, ввібравши в себе деякі діалектні риси інших наріч. *Зачинателем нової української літературної мови* був І. П. Котляревський – автор перших великих художніх творів українською мовою («Енеїда»,

«Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник»). *Основоположником сучасної української літературної мови вважається Т. Г. Шевченко.*

Суржик – елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови. Це штучно змішана, нечиста мова. В Україні – це гібрид української і російської мов. Інші назви: *арго, жаргон, креол, лінгва франка*. Походить від слова, яке позначає буквально – «суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса і т. ін.».

Суржик існує у різноманітних формах. Намагаючись типізувати суржик, деякі дослідники виділяють суржик «на основі української мови» і «на основі російської мови».

Наведемо деякі приклади суржику:

- вживання русизмів замість нормативних українських відповідників: *даже* (навіть), *да* (так), *не* (ні), *не нада* (не потрібно), *щас/січас* (зараз), *всегда* (завжди), *нікогда* (ніколи), *чуть-чуть* (трішки), *коншино* (звичайно, звісно), *наверно* (мабуть), *напрімер* (наприклад), *допустім* (припустимо), *вместо* (замість), *іменно* (саме), *рядом* (поруч), *язик* (мова), *больніца* (лікарня), *циплята* (курчата), *предохранітель* (запобіжник), *предсідатель* (голова), *почта* (пошта), *почтальйон* (листоноша) тощо;

- «українізовані» форми російських дієслів – *зделав* (зробив), *дівся* (подівся), *унаслідував* (успадкував), *получав* (отримував), *щитав* («вважав» або «рахував» залежно від контексту), *отдав* (віддав), *отключив* (вимкнув);

- порушення дієслівного керування, вживання прийменників і відмінків за російським зразком – *по вулицям* замість *вулицями*, *на російській мові* замість *російською мовою*;

- утворення найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за зразком російської мови – *самий головний* (найголовніший), *саме важне* (найважливіше);

- утворення від українських дієслів активних дієприкметників за російським зразком – *відробивший, прийшовший, зробивший* (в українській мові ця граматична форма відсутня);

- слова і вирази, кальковані з російської – *міроприємство, прийняти міри, прийняти участь, до цих пір, так як, бувший у користуванні, на протязі* та ін.

Сленг (англ. *slang*) – міський соціолект, виниклий з арго різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків, інтернет-спільноти), як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю (зрідка й словотворів: *випивон* – *пиятика*, *закусон* – *закуска*, *башка* – *голова*), поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст.

Жаргон (фр. *jargon* – «незрозуміла мова»; «безглуздя») – соціолект (один з різновидів соціальних діалектів), який відрізняється від літературної мови використанням специфічної, експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, а також фразеології, часом особливостями вимови.

Жаргон виникає серед груп носіїв мови, об'єднаних спільністю професійних інтересів (медиків, комп'ютерників, викладачів), однаковими захопленнями (жаргон мисливців, філателістів, рибалок), тривалим перебуванням у певному середовищі (військова служба, навчання). До молодіжної жаргонної лексики, наприклад, належать такі слова, як *центровий* (авторитетний), *бабки* (гроші), *прикид* (одяг, манера одягатися), *приколотися* (отримати або створити враження), *злизати* (шезнати) тощо; для жаргону п'яничок типовим є вживання слів: *бухло* (алкоголь), *конина* (коньяк), *бодун* (похмілля) тощо. Поняття жаргон і сленг часто вживають як синоніми. У сучасному українському мовознавстві більшість дослідників вказують на повну взаємовідповідність термінів «сленг» і «жаргон». Наведемо ще декілька прикладів професійних жаргонізмів:

спортсменів: барабан, банка (лава запасних); гірничник (жовта картка, яка фіксує попередження судді гравцеві), верблюд (нерівна горбиста траса для лижників); фармацевт (спортсмен, який уживає хімічні препарати);

військовослужбовців: дембель (від демобілізація – військовослужбовець строкової служби, якого звільняють у запас), салабон (солдат строкової служби), батя (командир батальйону), команч (командир частини), полкан (полковник), вертушка (вертоліт), ксюха (автомат Калашникова АКС74У);

бізнесменів: клайн (клієнт фірми); бізнюк (бізнесмен), лось (менеджер середньої ланки), юрик (юридична особа), фізик (фізична особа), юстаси (юристи), попіар (начальник служби зв'язків із суспільством), кеш (від англ. cash, готівкові гроші); президенти (долари), євроїди (євро), кабель (англійський фунт стерлінгів), бонди (облігації), прайсовий (грошовий), валя (вартість), лям, мулик (мільйон), ярд (мільярд), мати (холдингова компанія), їжачки, мартишки, синяки (компанії одностенки), котлета (пачка грошей), навар (зиск), бути в плюсі (отримати вигоду), підняти бабульки (заробити);

комп'ютерників: юзер, юзвір (користувач персонального комп'ютера), моня (монітор), винт (вінчестер), клава – клавіатура; дивідішка – DVD-диск, сидюк (CDRom), мило (e-mail), яша (пошукова система «Yandex»), забанити (заборонити доступ до чогось, здебільшого до інтернет-ресурсу), еля, елька, мило (електронний лист), змити (надіслати електронною поштою), зависнути (не відповідати на команди); перекачати, злити (переписати інформацію) заархівувати (написати шпаргалку), хакер (від hack – розбивати) – кілер фіча (від англ. killer feature – вбивча особливість) – особливість або характеристика програмного продукту;

геймерів: чайка (недосвідчений гравець-початківець), шутер (від англ. shoot – стріляти, гра-стрілялка), квакати (грати в комп'ютерну гру Quake), думер (особа, яка грає в гру DOOM); павнити (перемагати в грі з великим відривом від сіперників).

За допомогою жаргону та сленгу люди ототожнюють себе з певними соціальними угрупованнями. Ставлення до сленгу й жаргону висловлюють різне. Хтось відносить їх до паразитарних видів лексики, які засмічують

мовлення. Інші наголошують на тому, що властиві сленгові та жаргонові образність та емоційність збагачують мову експресивними засобами, що в розвитку мови є позитивною тенденцією. Детальніше про жаргон і сленг див.: Глазова О.П. Жаргон і сленг: як ставитись до нього словеснику? URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2651/1/O_Glazova_MD_9_IPPO.pdf

3. Принципи українського правопису.

Основу української орфографії складають два головні принципи – фонематичний і морфологічний. Певну роль відіграють також *історичний (традиційний) і смисловий (семантичний або диференціюючий, або розрізнявальний)* принципи.

Суть *фонематичного* (фонетичного) принципу полягає в тому, що написання слів ґрунтується на якнайповнішому врахуванні їх літературного звучання. Пишемо так як чуємо: *стіл, ліс, вода, кінь* тощо

Морфологічний принцип полягає в тому, що морфеми (суфікс, префікс, корінь) пишуться однаково, незважаючи на те, що вони в різних формах одного й того ж слова або в споріднених звучать неоднаково. Наприклад: чуємо *розказати, бессмертний*, але пишемо *розказати, безсмертний*.

Суть *історичного* (традиційного) принципу полягає в тому, що деякі написання не зумовлюються нічим: ні вимовою, ні морфологією. За традицією пишуться: літери я, ю, є, ї на позначення двох звуків (яблуко, їжак); дж, дз на позначення однієї фонемі; ряд слів з ненаголошеними е, и, що не перевіряються наголосом: кишенья, левада, келих.

Смисловий, або ж розрізнявальний принцип орфографії покладено в основу диференціації слів за написанням: власні та загальні назви: Орел – орел, село Веселе – веселе товариство; прийменники з іменниками і однозвучна слова: в гору – вгору, у бік – убік, в ранці – вранці.

Зміни можна умовно поділити на **дві великі групи**:

- власне зміни в написанні слів (без варіантів);
- варіантні доповнення до чинної норми.

Без варіантів вживатимуться слова *проект, проєкція* (так само як *ін'єкція, траєкторія, об'єкт* та інші слова з латинським коренем -ject); *плеєр* (play+er), *конвеєр* (convey+er), *фєєрверк*.

До компонентів, що пишуться разом, тепер, зокрема, належать (раніше цей список був значно коротший): **абро-**, **авіа-**, **авто-** ('само', 'автоматичний'), **агро-**, **аєро-**, **аква-**, **алко-**, **арт-**, **астро-**, **аудіо-**, **біо-**, **боди-**, **боді-** (перед голосним), **веб-**, **геліо-**, **гео-**, **гідро-**, **дендро-**, **екзо-**, **єко-**, **єконом-**, **єтно-**, **євро-**, **зоо-**, **ізо-**, **кібер-**, **мета-**, **метео-**, **моно-**, **мото-**, **нарко-**, **нео-**, **онко-**, **палео-**, **пан-**, **пара-**, **поп-**, **прес-**, **псевдо-**, **соціо-**, **теле-**, **фіто-**, **фолк-** (фольк-), **фоно-**; **іно-** (іншо-, інако-), **лже-** та **ін.**, а також **архі-**, **архи-**, **бліц-**, **гіпер-**, **єкстра-**, **макро-**, **максі-**, **міді-**, **мікро-**, **міні-**, **мульти-**, **нано-**, **полі-**, **преміум-**, **супер-**, **топ-**, **ультра-**, **флеш-**; **анти-**, **віце-**, **єкс-**, **контр-**, **лейб-**, **обер-**, **штабс-**, **унтер-**: аброморфема, артринок, бодибілдінг, бодіарт, вебсторінка, геліоцентр, екопродукти, економклас, моновістава, попмузика,

пресконференція, фолькмузика, бліщопитування, преміумклас, топменеджер, топмодель, флешінтерв'ю, максіодяг, мідіодяг, мінісукня; максісукня, мідіспідниця, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіонка, ексміністр, контрадмірал, контрудар, лейбмедик, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер.

Крім того, **разом** слід писати складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) та похідні від них: *адмінресурс, Міносвіти, профспілка, Святвечір*.

Нарізно без дефіса писатимемо: *пів хвилини, пів яблука, пів Києва*, але одним словом як цілісне поняття *півострів, півзахисник, півмісяць*.

Прикметникові закінчення **російських прізвищ** передаються так: рос. Донской – Донський, рос. Трубецкой – Трубецький. Виняток становить *Лев Толстой*.

Також передбачено **зміни в окремих словах** (наприклад, *священник*). Слово **госпіс** тепер пишемо з Г на початку (раніше було *хоспіс*).

З великої букви писатимемо назви товарних знаків, марок виробів: *автомобілі марки «Жигулі»*, проте з малої букви, якщо вживається як загальна назва: *старі обшарпані «жигулі»*.

Нарешті унормоване написання **назв сайтів та інших інтернетних сервісів**: вони пишуться українською мовою, за нормами українського правопису і, звичайно ж, відмінюються, як усі українські слова. Назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви (**твітер, гугл**); назви сайтів з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках (мережа **«Фейсбук»**, енциклопедія **«Вікіпедія»**, пошукова система **«Гугл»**). Найменування сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндекс*).

Допускаються два варіанти написання.

У словах, що походять із давньогрецької й латинської мов, буквосполучення **au** звичайно передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон, лавра, Аврора, Мавританія, Павло*. У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** шляхом транслітерації як **au**, допускаються орфографічні варіанти: *аудієнція і авдієнція, аудиторія і авдиторія, лауреат і лавреат, пауза і павза, фауна і фавна*.

Буквосполучення **th** у словах грецького походження передаємо звичайно буквою **т**: *антологія, антропологія, аптека, астма, бібліотека, католицький, театр, теорія, ортодокс, ортопедія*. У словах, узвичаєних в українській мові з **ф**, допускається варіантність на зразок: *анафема і анатема, ефір і етер, кафедра і катедра, логарифм і логаритм, міф, міфологія і міт, мітологія, Афіни і Атени, Борисфен і Бористен*.

Також вживатимуться варіантні форми родового відмінка: *радості й радости, любові й любви, Білорусі й Білоруси*.

У прізвищах та іменах людей можна передавати звук [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою **г**

(Вергілій, Гегель, Георг, Гете, Гуллівер) і шляхом імітації іншомовного [g] – буквою г (Вергілій, Гегель, Георг, Гете, Гуллівер і т. ін.).

У цьому питанні ми розглянули лише деякі зміни до правопису 2019 року, більш детально ми їх опрацюємо під час вивчення конкретних тем курсу.

4. Чергування голосних звуків.

Зміна звуків при словотворенні чи словозміні називається чергування. Чергування поділяються на історичні і позиційні. Історичні чергування зумовлені фонетичними процесами в давні періоди розвитку української мови. До них належать:

1. Чергування **о, е (є) з і (ї)**. Це зміна голосних **о, е**, які вживаються у відкритому складі, на **і**, якщо склад закривається: *Харків – Харкова, радість – радості, Чернігів – Чернігова, Прокіп – Прокопа, ніс – несе; воля – вільний, нога – ніг, село – сільський, стола – стіл.*

Винятки: *травень – травня, лев – лева, рот – рота, лоб – лоба (бо о, е випадні); вовк – вовка, хорт – хорта, товк – товкти (у буквосполученнях ов, ор, ер); возвеличувати, гілочка, худенький, безпечний (у суфіксах і префіксах) тощо.*

2. Чергування **о, е з нулем звука**. При зміні слова голосні **о, е** в суфіксах можуть випадати: *садок – садка, стілець – стільця, кінець – кінця, вінець – вінця, гурток – гуртка, лікоть – ліктя, травень – травня.*

Винятки: *лоб – лоба, рот – рота.*

3. Чергування **е з о** після шиплячих **ж, ч, ш, дж** та **й**: *четвертий – чотири, пшениця – пшоно, женити – жонатий, шести – шостий, чернетка – чорний.*

4. Чергування **о – а, е – і, е – и** перед наступною фонемою **а**, що стоїть під наголосом: *гонити – ганяти, могли – помагати, ломити – ламати, пекти – випікати, гребти – вигрібати, стерти – стирати, схопити – хапати, але вимовити – вимовляти, простити – прощати тощо.*

До позиційних належать такі чергування:

1. Чергування **у – в, і – й** може відбуватися, коли не змінює значення слова: *упасти – впасти, улітку – влітку, учений – вчений, уночі – вночі; імовірно – ймовірно, імення – ймення, іти – йти.*

Виняток. Чергування не відбувається, коли чергування змінює значення слів: *удача, уклад, уступ, управа, ураження бо слова з буквою в мають інше значення; У слова, які вживають з в чи у: Ужгород, Урал, Владивосток, узбережжя, учень тощо.*

5. Чергування приголосних звуків.

Чергування приголосних може відбуватися при словозміні і словотворенні.

1. Чергування **к-ц-ч**: *рука – руці – ручка, козак – козачий – козацький, юнак – юнацький – юначе.*

2. Чергування **г-з-ж**: *нога – нозі – ніжка, берег – березі – бережок, друг – друзі – дружба.*

3. Чергування **х-с-ш**: *вухо – у всі – вушко, муха – мусі – мушка, пастух – пастушити.*

Чергування приголосних у коренях дієслів:

д/дж: садити – саджу, радити – раджу.

т/ч: крутити – кручу.

з/ж: возити – вожу, мазати – мажу.

б/бл: любити – люблю, робити – роблю.

в/вл: ловити – ловлю, мовити – мовлю.

зд/ждж: їздити – їжджу, приїздити – приїжджаю.

ст/щ: розмістити – розміщу, мастити – мащу, свистіти – свищу.

Приголосні **г-з-ж** перед суфіксами **–сякий, ство** змінюються на **–зький, зтво**: *Кривий Ріг – криворізький, Запоріжжя – запорізький, Париж – паризький, боягуз – боягузтво, Рига – ризький.*

4. Приголосні **к-ц-ч** перед суфіксами **–сякий, ство** змінюються на **–цький, цтво**: *козак – козацький, козацтво, ткач – ткацький, ткацтво, свідок – свідоцтво, Гадяч – гадяцький.*

5. Приголосні **х-с-ш** перед суфіксами **–сякий, ство** змінюються на **–сякий, ство**: *птах – птаство, чех – чеський, Сиваш – сиваський, товариш – товариство, товариський.*

Винятки: *бангкокський, баскський, даккський, казахський, ламаниський, меккський, тюркський, цюрихський, іракський, нью-йоркський.*

6. Заява. Види заяв.

ЗАЯВА

Заява – документ щодо особового складу, який містить прохання особи (особиста заява) або установи (службова заява), щодо здійснення своїх прав або захисту інтересів.

Реквізити:

1. Адресат (з великої літери праворуч) – посада, назва установи, звання, прізвище та ініціали посадової особи, на ім'я якої подається заява, у давальному відмінку, використовуючи паралельні закінчення *–ові (єві, –єві)* та *–у, (–ю)*.

2. Адресант (без прийменника з малої літери) – посада, звання, назва закладу (підрозділу), прізвище, ім'я та по батькові особи, яка звертається із заявою, у родовому відмінку (без крапки в кінці останнього слова).

3. Назва виду документа (з великої літери без крапки – Заява).

4. Текст.

5. Підстава (додаток): перелік документів, доданих до заяви на підтвердження її правомірності.

6. Дата (переважно словесно-цифровим способом).

7. Підпис.

Заява пишеться власноручно в одному примірнику. Різновидами заяви є: заява-зобов'язання (прохання про надання позики), заява про відкриття рахунка, про прийняття на роботу, позовна заява тощо.

Заява-зобов'язання оформлює кредитування за спеціальними позиковими рахунками і є різновидом термінового зобов'язання. Заява-зобов'язання може складатися у процесі виробничо-господарської діяльності, коли у підприємств та організацій виникає потреба в додаткових оборотних коштах, які задовольняються за рахунок банківських кредитів.

Зразки 1:

Заява про прийняття на роботу

*Директорові Запорізького
алюмінієвого комбінату
п. Петрову О.І.*

*Бондаренка Миколи Петровича,
який мешкає за адресою:
вул. Правди, б. 24, кв.3,
м. Запоріжжя, 33980, тел. 34-16-67*

Заява

Прошу зарахувати мене на посаду головного інженера відділу метрології та стандартизації.

До заяви додаю:

- 1) трудову книжку;*
- 2) копію диплома про вищу освіту в 1 прим.;*
- 3) автобіографію.*

26 грудня 2010 р.

(підпис Миколи БОНДАРЕНКА)

Зразок 2:

Заява про надання навчальної відпустки

*Директорові школи № 36
м. Запоріжжя*

Муляр С.В.

вчителя історії

Бондар Світлани Сергіївни

Заява

Прошу надати мені навчальну відпустку на період з 01.11. по 02.12.2001 року для складання зимової екзаменаційної сесії в Запорізькому національному університеті.

До заяви додаю довідку-виклик.

29.10. 2010

(підпис Світлани БОНДАР)
